

Дмитрик Ольга Олександрівна

доктор юридичних наук, професор, завідувачка наукового відділу загальних проблем формування та реалізації інноваційної політики НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, завідувачка кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0000-0001-5469-3867

Токарєва Катерина Олегівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-7891-226X

**ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА НАУКОВЦІВ ТА ДОСЛІДНИЦЬКИХ
ІНФРАСТРУКТУР: СУЧАСНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН**

У публікації зосереджено увагу на розгляді деяких аспектів фінансової підтримки науковців та дослідницьких інфраструктур в Україні та в країнах ЄС. Розкрито статус Національного фонду досліджень України, підкреслено, що впровадження державою підходу до фінансування науки на засадах грантової підтримки сприяє концентрації активної і продуктивної частини дослідників та науковців навколо найбільш важливих і актуальних завдань сучасної науки.

Ключові слова: наука, дослідницькі інфраструктури, Національний фонд досліджень України, гранти, фінансова підтримка, міжнародне співробітництво.

Dmytryk Olga

2nd PhD, Professor, Head of the Department of enforceability of National innovative system functioning of Institute of Providing Legal Framework for the Innovative

*Development of NALS of Ukraine, Professor at the Department of Financial Law of
the Yaroslav Mudryi National Law University*

ORCID: 0000-0001-5469-3867

Tokarieva Kateryna

*PhD, Senior researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal
Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Associate Professor
of Law Enforcement and Police of Kharkiv National University of Internal Affairs*

ORCID: 0000-0001-7891-226X

FINANCIAL SUPPORT FOR SCIENTISTS AND RESEARCH INFRASTRUCTURES: CURRENT EXPERIENCE OF UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES

The publication focuses on some aspects of financial support for scientists and research infrastructures in Ukraine and the EU. The status of the National Research Foundation of Ukraine is revealed, it is emphasized that the introduction of the state approach to funding science on the basis of grant support helps to concentrate the active and productive part of researchers and scientists around the most important and urgent tasks of modern science.

Key words: science, research infrastructures, National Research Foundation of Ukraine, grants, financial support, international cooperation.

Науковий потенціал людських ресурсів в Україні високий для проведення наукових досліджень на світовому рівні. Водночас матеріально-технічні бази наукових установ та закладів вищої освіти знаходиться на дуже низькому рівні. Це свідчить про те, що в сучасних умовах для розвитку науки актуалізується питання щодо фінансової підтримки як загалом науковців, так і розбудови дослідницьких інфраструктур, що становить собою сукупність засобів, ресурсів та пов'язаних з ними послуг, які використовуються науковим співтовариством для проведення досліджень на найвищому рівні, що охоплює найважливіші об'єкти наукового устаткування та обладнання або набори приладів, ресурси, що базуються на знаннях (колекції, архіви, депозитарії або банки даних наукової

інформації), інфраструктуру, засновану на технології комунікацій (грід, комп'ютери, програмне забезпечення і мережевий зв'язок), та інші структури унікального характеру. Дослідницькі інфраструктури можуть бути локально розташованими, віртуальними або розподіленими (організована мережа ресурсів), державними або приватними. Дослідницькі інфраструктури можуть входити до міжнародних мереж [6, ст. 1]. Окрім створення й забезпечення якісного та ефективного функціонування таких інфраструктур існує потреба у використанні нових фінансових інструментів для підтримки розвитку української науки.

У 2018 році в Україні було створено Національний фонд досліджень України (далі – Фонд досліджень), за допомогою якого здійснюється фінансування заходів, спрямованих на всебічний розвиток української науки як основного чинника економічного зростання держави. В сучасних умовах це питання набуває особливої актуальності, оскільки діяльність Фонду досліджень спрямована на створення сприятливих умов для максимальної реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, а також, що є вкрай важливим, на підтримання вектору співпраці між українською науковою спільнотою та іноземними науковцями, розбудову дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграцію до світової дослідницької інфраструктури, міжнародного обміну інформацією й популяризації наукової і науково-технічної діяльності.

Статус та завдання Національного фонду досліджень України регламентовано ст. 49 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Так, ч. 2 цієї ж статті закріплено, що Національний фонд досліджень України є державною бюджетною установою, основним завданням якої є грантова підтримка: (1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук; (2) прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки [6]. Тож Фонду доручено організацію та проведення відкритого конкурсного відбору проектів, що

фінансуватимуться за рахунок грантової підтримки, з обов'язковим проведенням незалежної та об'єктивної наукової і науково-технічної експертизи, у тому числі із залученням іноземних експертів, та подальшим організаційним і фінансовим забезпеченням проєктів – переможців конкурсного відбору.

Показово, що правовий статус Фонду досліджень деталізовано у Положенні про Національний фонд досліджень України, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2018 р. № 528 [7]. Згідно з ч. 1 п. 8 наведеного Положення Фонд відповідно до покладених завдань надає грантову підтримку у вигляді індивідуальних, колективних та інституційних грантів. При цьому така підтримка у вигляді грантів надається на:

- а) виконання наукових досліджень і розробок;
- б) розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок високого рівня;
- в) розвиток наукової співпраці, у тому числі наукової мобільності, організації, проведення та участі у конференціях, симпозіумах, спільних дослідженнях університетів та наукових установ тощо;
- г) наукове стажування наукових працівників, аспірантів і докторантів, зокрема за кордоном;
- д) створення, функціонування та розвиток дослідницької інфраструктури;
- е) трансфер знань та їх поширення;
- є) підтримку проєктів молодих вчених;
- ж) підтримку діяльності, спрямованої на залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності;
- з) популяризацію науки;
- і) інші напрями, погоджені з наглядовою радою Фонду.

З наведеного ми бачимо, що чинним законодавством передбачено відкритий перелік напрямків використання грантів як однієї з форм (інструментів) фінансової підтримки розвитку науки. Як вбачається, впровадження державою підходу до фінансування науки на засадах грантової

підтримки сприяє концентрації активної і продуктивної частини дослідників та науковців навколо найбільш важливих і актуальних завдань сучасної науки.

Чинним законодавством передбачено відкритий перелік джерел формування ресурсів Фонду досліджень. Зокрема, до них віднесено такі, як-то: 1) кошти державного бюджету; 2) добровільні внески юридичних і фізичних осіб, у тому числі нерезидентів України; 3) інші джерела, не заборонені законодавством України [6, ч. 5 ст. 49]. При цьому розмір бюджетного фінансування Національного фонду досліджень України щорічно визначається у законі України про Державний бюджет України окремим рядком, а Фонд досліджень виступає головним розпорядником бюджетних коштів. При цьому, з метою забезпечення ефективного та раціонального використання бюджетних коштів Фондом досліджень запроваджуються прозорі процедури конкурсного відбору проєктів, які максимально зменшують вплив людського фактору на розподіл фінансових ресурсів, віддаючи значну частину функцій з відбору автоматизованим алгоритмам електронних інформаційних систем. На наш погляд, такий підхід слід оцінювати дуже позитивно, оскільки при його реалізації забезпечується відкритість та прозорість відбору проєктів, цільове використання коштів Фонду досліджень, дотримання основ доброчесної конкуренції.

Підкреслимо, що грантова система підтримки науки має відповідну специфіку, яка визначається багатьма чинниками. Передусім, йдеться про особливості, притаманні фундаментальній науці, а також про наявність певних ризиків, пов'язаних з непередбачуваністю наукових результатів, ймовірністю їх отримання (у деяких сферах досліджень). Також відзначимо й публічність результатів досліджень, проведених за рахунок грантів. Так, отримані результати стають суспільним надбанням й мають бути опубліковані з можливістю їх подальшого використання у різних сферах науки та діяльності.

Показово, що в світі грантова підтримка – явище не нове й широко розповсюджене, хоча кожна країна має свою історію у впровадженні відповідних механізмів підтримки наукової діяльності. Приміром, у Німеччині функціонує

Німецький дослідницький фонд (Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), який є центральною незалежною організацією, що фінансує дослідження у цій країні. Він обслуговує всі галузі науки та гуманітарних наук, фінансуючи дослідні проекти в університетах та інших науково-дослідних установах [1]. У Польщі створено Національний центр досліджень та розробок, який є ключовою організацією із підтримки та створення інноваційних технологічних та соціальних рішень, яка створює екосистему знань та інформації про них, ініціює та реалізує проекти, що сприяють цивілізаційному розвитку країни [2]. Доволі цікавим є досвід Швеції, в якій фінансування науковців, наукових досліджень відбувається декількома установам, зокрема, Vetenskapsrådet – Шведська рада з наукових досліджень, Vinnova – Шведське управління інноваційних систем, Formas – Шведська рада з наукових досліджень у сфері охорони навколишнього середовища, сільськогосподарських наук і територіального планування, FAS – Шведська рада з наукових досліджень у сфері трудових відносин і соціального забезпечення [5]

Окрім того, можна згадати й про те, що наукова спільнота сьогодні отримує підтримку, яка має транскордонний характер. Тут доречно послатися на ініціативи Європейської Комісії з питань освіти та культури, які реалізуються більше десяти років поспіль. Зокрема, успішно було реалізовано програму «Горизонт 2020», у межах якої фінансування відбувалося у тому числі й дослідницьких інфраструктур [3]. Йдеться також про Еразмус+, що є програмою міжнародної співпраці Європейського союзу і іншими країнами світу, в тому числі й Україною, у сфері освіти, молоді та спорту і має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування, для розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності і активного громадянства [4].

Таким чином, робимо висновок про те, що в сучасних умовах питання стосовно фінансової підтримки науковців та дослідницьких інфраструктур в Україні є доволі актуальним. Застосування грантів, як на державному, такі на

міжнародному рівні сприятиме реалізації наукового потенціалу сучасних українських дослідників повною мірою, підвищенню конкурентоспроможності наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок. А також такий підхід матиме позитивний вплив на процеси, які безпосередньо пов'язані з розбудовою сучасного суспільства, яке базується на знаннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). URL: https://www.dfg.de/en/dfg_profile/mission/what_is_the_dfg/index.html
2. NCBR. URL: <https://www.gov.pl/web/ncbr/ncbr>
3. Горизонт 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/ramkovi-programi-z-doslidzhen-ta-innovacij-gorizont-2020-ta-gorizont-yevropa-ta-iniciativi-yevropejskoyi-komisiyi-yevropejskij-zelenij-kurs/gorizont-2020>
4. Про Програму Європейського Союзу ERASMUS+. URL: <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/pro-prohramu.html>
5. Нежива О. Освітня модель у Швеції: демократичні засади та особистісна орієнтація. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1-2 (24-25). С. 229 – 241.
6. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
7. Про Національний фонд досліджень України: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2018 р. № 528. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2018-%D0%BF#Text>

REFERENCES

1. Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). URL: https://www.dfg.de/en/dfg_profile/mission/what_is_the_dfg/index.html [in German].
2. NCBR. URL: <https://www.gov.pl/web/ncbr/ncbr>
3. Horyzont 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/ramkovi-programi-z-doslidzhen-ta-innovacij-gorizont-2020-ta-gorizont-yevropa-ta-iniciativi-yevropejskoyi-komisiyi-yevropejskij-zelenij-kurs/gorizont-2020> [in Ukrainian].
4. Pro Prohramu Yevropeiskoho Soiuzu ERASMUS+. URL: <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/pro-prohramu.html> [in Ukrainian].
5. Nezhyva O. (2019). Osvitnia model u Shvetsii: demokratychni zasady ta osobystisna orientatsiia. *Osvitlohichnyi dyskurs - Educational discourse, 1-2 (24-25)*, 229 – 241 [in Ukrainian].

6. Pro naukovu ta naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26 lystopada 2015 r. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
7. Pro Natsionalnyi fond doslidzhen Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 lypnia 2018 r. № 528. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].